

УДК 331.526

А. Я. Назарук,
аспірант кафедри економіки,
Луцький національний технічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1150-9971>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.8.309

ІНСТИТУЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

A. Nazaruk,
PhD Student of the Department of Economics, Lutsk National Technical University

INSTITUTIONAL AND BEHAVIORAL PRINCIPLES OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE RURAL POPULATION OF UKRAINE

У статті досліджено інституційно-поведінкові засади економічної активності сільського населення України в умовах трансформації соціально-економічного простору. Обґрунтовано, що економічна активність сільського населення формується під впливом поєднання інституційних механізмів регулювання та поведінкових моделей, які визначають специфіку прийняття економічних рішень на рівні домогосподарств і локальних спільнот. Визначено, що ключову роль у трансформації економічної активності населення відіграють неформальні норми та ціннісні орієнтири, які забезпечують гнучкість економічної поведінки в умовах нестабільності. З'ясовано взаємозв'язок між інституційним середовищем та поведінковими характеристиками економічних суб'єктів, який проявляється у трансформації мотиваційних установок, структурі зайнятості та формах господарської діяльності сільського населення. Доведено, що зміна інституційних параметрів зумовлює переорієнтацію економічної активності на більш диверсифіковані та гнучкі моделі, які поєднують традиційні та нові види діяльності. Запропоновано концептуальну модель взаємодії інституційних та поведінкових компонентів, що дозволяє розкрити внутрішню логіку формування економічної активності та визначити напрями її подальшого розвитку.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the institutional and behavioral principles of economic activity of the rural population of Ukraine and identify the features of their interaction in the process of forming models of economic behavior, as well as determine the directions of development of economic activity in the conditions of modern transformations. The article examines the institutional and behavioral foundations of economic activity of the rural population of Ukraine in the context of the transformation of the socio-economic space. It is substantiated that the economic activity of the rural population is formed under the influence of a combination of institutional mechanisms of regulation and behavioral models that determine the specifics of economic decision-making at the level of households and local communities. It is determined that a key role in the transformation of the economic activity of the population is played by informal norms and value orientations that ensure the flexibility of economic behavior in conditions of instability. The relationship between the institutional environment and behavioral characteristics of economic entities is clarified, which is manifested in the transformation of motivational attitudes, employment structure and forms of economic activity of the rural population. It is proven that a change in institutional parameters leads to a reorientation of economic activity to more diversified and flexible models that combine traditional and new types of activity. It has been established that behavioral factors are an important element in ensuring the economic sustainability of rural areas, as they determine the ability of the population to adapt and use the available resource potential. Conceptual approaches to studying the economic activity of the rural population have been formed, which involve the integration of

institutional and behavioral analysis in order to comprehensively understand the processes of development of rural areas. A generalized model of the interaction of institutional and behavioral components has been proposed, which allows revealing the internal logic of the formation of economic activity and determining the directions of its further development.

Ключові слова: економічна активність, сільське населення, інституційне середовище, поведінкова економіка, моделі господарювання, адаптаційні стратегії, сільські території.

Key words: economic activity, rural population, institutional environment, behavioral economics, business models, adaptation strategies, rural areas.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний стан розвитку сільських територій України характеризується складними трансформаційними процесами, які супроводжуються зміною структури зайнятості, форм господарювання та моделей економічної поведінки населення тощо. Практика свідчить, що в умовах нестабільності та посилення невизначеності традиційні підходи до аналізу економічної активності сільського населення втрачають пояснювальну здатність, оскільки не враховують взаємодію інституційних умов і поведінкових особливостей суб'єктів господарювання. Це зумовлює необхідність переосмислення теоретичних засад дослідження економічної активності з урахуванням комплексного впливу формальних і неформальних правил, а також індивідуальних і колективних стратегій адаптації населення до нових умов ринку праці.

Особливою актуальності в даному аспекті набуває питання визначення ролі інституційного середовища у формуванні економічних стимулів та обмежень, що впливають на рішення сільського населення щодо участі у різних видах економічної діяльності. Водночас поведінкові аспекти, зокрема ціннісні орієнтації, рівень довіри, схильність до ризику та адаптаційні практики, залишаються недостатньо інтегрованими у сучасні економічні дослідження, що обмежує можливості адекватного пояснення трансформаційних змін.

Проблемним на даний час залишається також питання узгодження інституційних механізмів із реальною економічною поведінкою сільського населення, яка часто формується під впливом локальних умов та неформальних норм. Відсутність цілісного підходу до дослідження цих процесів ускладнює розроблення ефективних напрямів розвитку економічної активності та знижує результативність використання наявного потенціалу сільських територій. Усе це обумовлює необхідність формування концептуальних засад, що поєднують інституційний та поведінковий виміри аналізу економічної активності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасних наукових дослідженнях проблематика економічної активності сільського населення України дедалі частіше розглядається не лише крізь призму зайнятості чи доходів, а як складний процес взаємодії інституційних умов, ресурсних обмежень, фінансових механізмів і поведінкових установок. В даному контексті праця М. І. Дзямулича [2] є важливою для розкриття сутності формування економічної активності сільського населення, оскільки акцентує увагу на багатофакторності цього процесу та залежності економічної участі селян від змін у господарському середовищі, структурі зайнятості й можливостях самозабезпечення. Дане дослідження створює підґрунтя для подальшого осмислення не лише економічних результатів, а й внутрішніх мотивів господарської поведінки.

Важливий напрям наукового аналізу представлений у роботі С. В. Коробки [3], у якій досліджується державна підтримка малого підприємництва на сільських територіях. Автор підкреслює значення фінансово-організаційних інструментів стимулювання локальної ініціативи, що дозволяє розглядати інституційне середовище як активний чинник посилення економічної активності населення. У свою чергу, О. С. Пристемський [4] розглядає розвиток сільського підприємства через призму фінансової безпеки, доводячи, що стійкість суб'єктів господарювання визначає можливості тривалої економічної участі жителів села та формує основу для стабілізації локального економічного простору.

Теоретично значущими є висновки Т. В. Усюк [5], яка акцентує увагу на інституційних детермінантах розвитку сільського підприємництва. Саме такий підхід є особливо цінним для дослідження даної проблеми, оскільки дозволяє пояснити, як саме формальні правила та усталені практики впливають на господарські рішення населення. Разом з тим у праці Ю. О. Чалюк [6; 7] розширено аналітичний горизонт за рахунок вивчення соціальних сервісів, доб-

робу та економічної стійкості. Вони дають важливе розуміння того, як соціальна підтримка, інклюзивні підходи та механізми підвищення добробуту впливають на здатність різних груп населення підтримувати власну економічну активність.

Окремий сучасний аспект представлено у статті О. Яценко [8], у якій розглянуто вплив інформаційного шуму на економічні рішення. При цьому авторка підкреслює роль інформаційного середовища у формуванні поведінкових реакцій суб'єктів господарювання. Це дає підстави стверджувати, що економічна активність сільського населення повинна аналізуватися не лише через ресурси та інституції, але і через якість інформації, на основі якої приймаються господарські рішення.

Отже, наявні наукові джерела формують вагомий теоретичний фундамент для дослідження. Разом з тим, потребує глибшого опрацювання питання поєднання інституційного та поведінкового підходів у поясненні економічної активності сільського населення України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні інституційно-поведінкових засад економічної активності сільського населення України та виявленні особливостей їх взаємодії у процесі формування моделей господарської поведінки, а

також визначенні напрямів розвитку економічної активності в умовах сучасних трансформацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інституційно-поведінкові засади економічної активності сільського населення полягають у взаємодії формальних правил господарювання та неформальних норм із реальними моделями економічної поведінки. Інституційне середовище при цьому задає рамки — доступ до ресурсів, можливості зайнятості, організаційні форми діяльності [2]. В той же час поведінкові чинники визначають, як саме зазначені можливості використовуються на практиці. У трансформаційних умовах це проявляється через адаптаційні стратегії населення, котрі включають диверсифікацію джерел доходу, поєднання різних видів діяльності, орієнтацію на локальний досвід та довіру як економічний ресурс. У підсумку економічна активність формується не лише як реакція на зовнішні умови, а як результат їх інтерпретації та вибору моделей дії.

При цьому якщо поглянути на динаміку ключових факторів, котрі визначають економічну активність сільського населення у сфері сільського господарства, то можна зробити ряд висновків, щодо змін, які відбулися в даній сфері за останні роки (рис. 1).

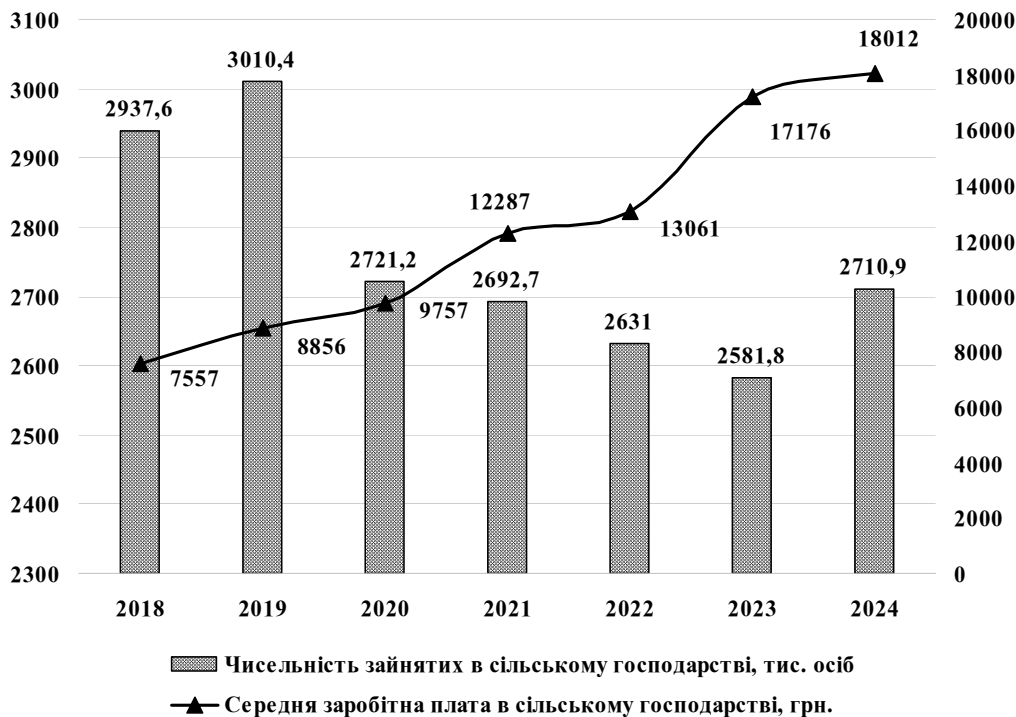

Рис. 1. Динаміка чисельності зайнятого населення та середньої заробітної плати у сфері сільського господарства України за 2018–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

З рис. 1 можна зробити висновок про суперечливу динаміку економічної активності сільського населення, що проявляється у поступовому скороченні чисельності зайнятих при одночасному зростанні рівня оплати праці. Така тенденція відображає трансформацію інституційного середовища, у межах якого відбувається перерозподіл трудових ресурсів і зміна умов участі населення в економічній діяльності. При цьому зменшення зайнятості може свідчити про структурну перебудову та витіснення частини робочої сили. Натомість, зростання заробітної плати формує нові стимули до участі сільських працівників у більш продуктивних або капіталізованих формах господарювання. У поведінковому вимірі це означає переорієнтацію економічних стратегій сільського населення: від традиційної зайнятості до більш гнучких і вибіркових моделей економічної активності. Водночас така асиметрія між кількісними та вартісними показниками вказує на посилення ролі індивідуальних рішень у межах заданих інституційних обмежень, що загалом підтверджує необхідність інтегрованого інституційно-поведінкового підходу до пояснення цих процесів.

Потрібно зауважити, що економічна активність сільського населення формується як результат поєднання інституційних механізмів і поведінкових моделей, оскільки саме інституції визначають доступні можливості, правила взаємодії та межі економічного вибору. Вони задають структуру стимулів і обмежень, у межах яких домогосподарства приймають рішення щодо зайнятості, виробництва чи розподілу ресурсів. Водночас ці рішення не є суто раціональними, а залежать від поведінкових установок — рівня довіри, досвіду, схильності до ризику, орієнтації на традиційні або нові практики господарювання тощо [3]. Саме на рівні локальних спільнот формуються сталі моделі взаємодії, що або підсилюють, або послаблюють дію інституційних стимулів. Таким чином, економічна активність виникає не як механічна реакція на зовнішні умови, а як результат їх інтерпретації через поведінкові патерни, що й обумовлює її варіативність та адаптивний характер.

Якщо продовжити таку логіку, то стає помітно, що самі по собі інституційні рамки ще не гарантують однакової економічної поведінки різних груп населення. Тому саме тут ключову роль починають відігравати неформальні норми та ціннісні орієнтири, кот-

рі виконують функцію своєрідного "внутрішнього регулятора", який дозволяє домогосподарствам орієнтуватися в умовах нестабільності, коли формальні правила або змінюються, або діють неповно [5]. Відтак через довіру, взаємодопомогу, локальні традиції господарювання та накопичений практичний досвід формується здатність швидко адаптуватися до нових умов господарської активності, навіть за відсутності чітких зовнішніх стимулів.

Тому можна стверджувати, що саме ціннісні орієнтири визначають готовність до ризику, інновацій чи, навпаки, збереження традиційних форм діяльності. У результаті саме неформальні норми забезпечують гнучкість економічної поведінки, оскільки дозволяють інтерпретувати інституційні сигнали не як жорсткі обмеження, а як змінні орієнтири для вибору оптимальних стратегій дії населення.

Отже бачимо, що неформальні норми не існують окремо від інституцій, оскільки вони з ними постійно перегукуються. Тому функціональний взаємозв'язок між інституційним середовищем і поведінковими характеристиками проявляється у тому, що інституції задають систему стимулів і обмежень, а поведінкові установки визначають, як саме ці сигнали сприймаються і реалізуються на рівні економічних стратегій сільського населення [7]. Тобто одна й та сама інституційна зміна може викликати різні реакції залежно від рівня довіри, досвіду чи очікувань населення.

На практиці це безпосередньо відображається у трансформації мотиваційних установок, коли у населення зростає орієнтація на стабільність доходів, самозайнятість або комбінування кількох видів діяльності. У структурі зайнятості це проявляється через скорочення традиційних форм і пошук альтернативних джерел доходу. Водночас змінюються й форми господарювання — від індивідуальних до кооперативних або змішаних моделей. У підсумку інституційне середовище і поведінкові характеристики не просто взаємодіють, а взаємно підсилюють трансформаційні процеси, формуючи нову логіку економічної активності сільського населення.

Логічним наслідком цього є те, що зміна інституційних параметрів не просто коригує поведінку, а змінює саму конфігурацію економічної активності населення. Тому коли трансформуються правила доступу до ре-

сурсів, умови зайнятості чи організаційні форми господарювання, суб'єкти змушені шукати альтернативні способи забезпечення свого доходу та стабільності [4]. У таких умовах відбувається переорієнтація на диверсифіковані моделі економічної активності, які поєднують традиційні підходи (особисте селянське господарство, сезонна зайнятість) із новими формами діяльності, включаючи підприємницькі ініціативи та гнучкі формати зайнятості. Це обумовлюється в тому числі прагненням знизити ризики та компенсувати нестабільність інституційного середовища.

Відповідно, у економічних агентів формується стійка тенденція до поєднання кількох джерел доходу в межах одного домогосподарства, а також зростання ролі адаптаційних стратегій, які базуються на швидкому перерозподілі ресурсів і зміні видів діяльності. Таким чином, інституційні зміни виступають каталізатором формування гнучких і комбінованих моделей економічної активності [6]. Це обумовлює необхідність формування концептуальної моделі взаємодії інституційних та поведінкових компонентів для подолання цієї фрагментарності, яка дозволяє поєднати інституційні умови та поведінкові реакції в єдину логіку. Така модель дає змогу адекватно пояснити механізми економічної активності й виявити внутрішні зв'язки її формування (рис. 2).

Отже, запропонована концептуальна модель дозволяє трактувати економічну активність сільського населення як результат системної взаємодії інституційно-регуляторних умов, поведінково-мотиваційних детермінант та ресурсно-економічних параметрів. Інституційні умови формують нормативно-організаційні межі здійснення господарської діяльності, поведінкові детермінанти визначають характер економічного вибору суб'єктів, в той час, коли ресурсні параметри окреслюють потенціал реалізації відповідних рішень.

Ключовим інтегруючим механізмом виступає економічне рішення домогосподарства, яке формується під впливом зазначених чинників та відображає їхню взаємозумовленість. Динаміка економічної активності при цьому зумовлюється змінами у співвідношенні зазначених детермінант, що і призводить до трансформації моделей господарської поведінки. Таким чином, економічна активність набуває комплексного, адаптивного характеру, що визначається не окремими факторами, а їх інтегрованою дією у межах єдиної аналітичної конструкції.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, приходимо до висновку, що економічна активність сільського населення

Рис. 2. Концептуальна модель взаємодії інституційних та поведінкових компонентів формування економічної активності сільського населення

Джерело: побудовано автором.

являє собою складний багаторівневий процес, що розгортається у площині взаємодії інституційних умов, поведінкових орієнтацій та ресурсних можливостей. Визначальним чинником трансформації економічної активності виступає не стільки зміна окремих параметрів середовища, скільки їхня взаємна конфігурація, яка формує специфічні траєкторії економічної поведінки. При цьому сучасні моделі економічної активності характеризуються зростаючою варіативністю та здатністю сільського населення до швидкої адаптації, що проявляється у поєднанні різних форм зайнятості та господарювання. Така динаміка обумовлюється посиленням ролі індивідуальних стратегій прийняття рішень, які базуються на інтерпретації інституційних сигналів і врахуванні наявних ресурсних обмежень.

Водночас інтеграція інституційного та поведінкового підходів забезпечує більш глибоке розуміння внутрішніх механізмів формування економічної активності сільського населення, дозволяючи виявити приховані закономірності її розвитку. Запропонована аналітична конструкція створює підґрунтя для подальшого розвитку наукових підходів до дослідження сільських територій, орієнтованих на врахування складності та нелінійності економічних процесів. Тому сформована концептуальна основа розширює можливості інтерпретації економічної активності як інтегрованого явища, яке виникає внаслідок постійної взаємодії формалізованих і неформалізованих чинників та визначає перспективи розвитку сільського соціально-економічного простору.

Література:

1. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.03.2026).
2. Дзямучич М. І, Максим'як С. В. Формування економічної активності сільського населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
3. Коробка С. В. Державна підтримка малого підприємництва на сільських територіях. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. Серія: Економічні науки. 2018. №86. С. 3—7.
4. Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Механізм посилення фінансової безпеки розвитку сільського підприємства. *Економіка і управління*. 2019. № 2. С. 101—110.

5. Усюк Т. В. Інституційні детермінанти розвитку сільського підприємництва. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 283—290.

6. Чалиук Ю. О. Індексна оцінка добробуту ветеранів: міжнародні практики та можливості імплементації в Україні. *Економіка та суспільство*. 2026. № 83.

7. Chaliuk Y. Social Services and Their Impact on Economic Resilience in the Era of Global Digitalization: monograph. Prague, 2026. 260 p.

8. Iashchenko O., Chupryna O., Maksymov S., Zemlianska N., Afanasieva O., Popova Y. Information Noise in Marketing Analytics: Implications for Financial Reporting and Economic Decision-Making. *International Journal of Accounting and Economics Studies*. 2025. Vol. 12 (5). Pp. 702—709.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine: web-site (2026), available at: <https://ukrstat.gov.ua> (Accessed 20 March 2026).
2. Dziamulych, M. I. and Maksymiak, S. V. (2023), "Formation of economic activity of the rural population in Ukraine", *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 47.
3. Korobka, S. V. (2018), "State support of small business in rural areas", *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho*. Serii: Ekonomichni nauky, vol. 86, pp. 3—7.
4. Prystemskyi, O. S. and Sakun A. Zh. (2019), "The mechanism of reference to the financial security of the development of a rural enterprise", *Ekonomika ta menedzhment*, vol. 2, pp. 101—110.
5. Usiuk, T. V. (2013), "Institutional determinants of rural entrepreneurship development", *Marketing ta Menedzhment Innovatsii*, vol. 4, pp. 283—290.
6. Chaliuk, Yu. O. (2026), "Index assessment of veterans' well-being: international practices and implementation possibilities in Ukraine", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 83.
7. Chaliuk Yu. (2026), *Social Services and Their Impact on Economic Resilience in the Era of Global Digitalization*, Prague, Czech Republic.
8. Iashchenko, O., Chupryna, O., Maksymov, S., Zemlianska, N., Afanasieva, O., and Popova, Y. (2025), "Information Noise in Marketing Analytics: Implications for Financial Reporting and Economic Decision-Making", *International Journal of Accounting and Economics Studies*, vol. 12 (5), pp. 702—709.

Отримано редакцією журналу / Received: 05.04.26

Професійно рецензовано / Revised: 14.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26